

УДК 316.344.2

*В. В. Адамик,**к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва,
Національний університет "Львівська політехніка"**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8842-8252>**І. М. Панчишин,**аспірант 2-го року навчання кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва,
Національний університет "Львівська політехніка"**ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-9223-9140>*

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.11.145

ОЦІНЮВАННЯ ТА ПОДОЛАННЯ ОСВІТНЬОЇ НЕРІВНОСТІ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ, КРИТЕРІЇ ТА ІНСТРУМЕНТИ В КОНТЕКСТІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

V. Adamyk,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management and International Business,
Institute of Economics and Management of Lviv Polytechnic National University

I. Panchyshyn,

Postgraduate student of the 2nd year of study of the Department of Management and International Business,
Institute of Economics and Management of Lviv Polytechnic National University

ASSESSING AND OVERCOMING EDUCATIONAL INEQUALITY: METHODOLOGICAL
APPROACHES, CRITERIA AND TOOLS IN THE CONTEXT
OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

*Досліджено проблему освітньої нерівності як одного з ключових викликів для реалізації Цілі сталого розвитку 4 — забезпечення якісної, інклюзивної та справедливої освіти. Автори аналізують методологічні підходи до оцінювання освітньої нерівності, зокрема індекси, які використовуються на глобальному рівні: індекс освітньої нерівності, індекс людського розвитку, *Global Education Monitoring Report*. Розкрито міжнародний досвід країн, які досягли найвищих показників у сфері рівного доступу до освіти, та проаналізовано виклики, що постали внаслідок пандемії COVID-19. Особливу увагу приділено якісним індикаторам, таким як культурна інклюзивність, педагогічна чутливість та задоволення освітніми послугами. Запропоновано перспективні напрями політики подолання нерівності, включаючи адресну підтримку, цифровізацію та міжвідомчу взаємодію. Робота має важливе значення для формування доказової освітньої політики та розвитку системи моніторингу в Україні.*

The focuses on one of the most urgent challenges in global and national educational policy: ensuring equitable access to quality education as outlined in Sustainable Development Goal 4 (SDG 4). The study explores educational inequality as a multidimensional social issue requiring a systemic and interdisciplinary response. It analyzes a variety of methodological tools and indicators, including the Education Inequality Index, Human Development Index, and data from the UNESCO Global

Education Monitoring Report. The article highlights key international practices, particularly those from Scandinavian countries, demonstrating the positive impact of inclusive policies, strong institutional support, and integration of social services on educational equity.

In addition to presenting global benchmarks, the study emphasizes the need for context-sensitive measurement systems that combine both quantitative and qualitative indicators—such as learner satisfaction, cultural inclusivity, and teacher responsiveness. It draws attention to the persistent barriers created by socioeconomic disparities, regional imbalances, and global crises like the COVID-19 pandemic. The research also reviews how countries of the Global South—despite limited resources—have implemented targeted interventions to expand educational opportunities, with examples from South Africa, India, and Brazil.

Regarding Ukraine, the article identifies significant potential for overcoming educational inequality through the modernization of monitoring systems, the expansion of inclusive practices, and the implementation of digital solutions that support personalized learning paths. Future research directions include refining evaluation tools for vulnerable groups, strengthening interagency collaboration, and developing adaptive educational policies that respond to diverse student needs. The article concludes that addressing educational inequality is a prerequisite not only for achieving SDG 4 but also for progress in poverty reduction (SDG 1) and gender equality (SDG 5), thus reinforcing the transformative role of education in sustainable development.

Ключові слова: нерівність, освітня нерівність, цілі сталого розвитку.

Key words: inequality, educational inequality, sustainable development goals.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Освітня нерівність залишається значною перешкодою на шляху до забезпечення рівного доступу до якісної освіти. Вона виявляється у відмінностях між міськими і сільськими школами, різному рівні ресурсного забезпечення, соціально-економічних бар'єрах, а також у труднощах впровадження інклюзивного навчання. Ця проблема є особливо актуальною у періоди суспільної нестабільності, коли вразливі групи ще більше віддаляються від освітніх можливостей. У контексті глобальної стратегії сталого розвитку важливо створювати ефективні інструменти моніторингу стану освітньої рівності, розробляти прозорі критерії оцінювання навчальних результатів та адаптувати освітні практики до потреб різних груп населення.

Потреба системного переосмислення підходів до виявлення та подолання освітньої нерівності як одного з ключових викликів сучасної освітньої політики, формування уніфікованих методологічних засад для аналізу диспропорцій у доступі до освіти та їхнього впливу на сталий розвиток суспільства, розробки механізмів підтримки для забезпечення освітньої рівності, зокрема шляхом інтеграції цифрових технологій, створення програм підтримки для соціально незахищених категорій учнів та впровадження гнучких моделей навчання зумовлюють актуальність теми дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Останні наукові публікації та аналітичні огляди демонструють зростаючий інтерес до проблеми освітньої

нерівності, під якою, зазвичай, розуміють існування людей у умовах, при яких вони мають нерівний доступ до ресурсів. Путицьким А. [1] зазначено, що рівень освіти справляє опосередкований вплив на добробут людини та її родини і є чинником виникнення або зниження ризику бідності. Оксамитною С.М. [2] виявлено тенденції поляризації освітньої нерівності та динаміки нерівності освітніх можливостей, сегрегації та стратифікації середньої та дошкільної освіти. Опалько В. В. [3] досліджено низку методик вимірювання рівня нерівності, котрі базуються переважно на кількісному оцінюванні нерівності за доходами (споживанням) за допомогою: коефіцієнта Джині, Пальми, децильного та квінтильного показників, індексу гендерної ентропії тощо; автором розроблено методичні підходи до оцінки нерівності в умовах сталого розвитку на основі методу таксономії.

В [4—7] працях наголошено, що інноваційні підходи до навчання сприяють подоланню структурної нерівності в школах, акцент робиться на необхідності залученні громад до створення освітніх стратегій, що відповідають локальним потребам і зменшують ризики соціального виключення. В свою чергу авторами [8—10] підкреслено важливість використання методологій освітнього і психологічного оцінювання для виявлення слабких ланок у системі освіти. Це, на їх думку, дозволяє розробляти точкові інтервенції для окремих груп учнів, причому оцінювання розглядається не лише як інструмент контролю, а як механізм діагностики нерівності та корекції навчального процесу.

З цього можна зробити висновок про те, що сучасні дослідження зосереджені на інтеграції соціально чутливих методів оцінювання, міждисциплінарному аналізі

Таблиця 1. Порівняльна характеристика індикаторів оцінювання освітньої нерівності

Назви індикаторів	Характеристика індикаторів
Індекс освітньої нерівності (Education Inequality Index)	Вимірює відхилення у тривалості навчання між різними групами населення, акцентуючи увагу на різниці між очікуваною та фактичною тривалістю навчання; дозволяє оцінити втрати людського капіталу через нерівний доступ до освіти.
Індекс людського розвитку (Human Development Index- HDI)	Охоплює не лише освіту, а й здоров'я та рівень життя.; освітній компонент HDI базується на двох підіндикаторах: середній тривалості навчання дорослого населення та очікуваній тривалості навчання дітей; відображає загальний рівень доступу до освіти, але не враховує якості чи глибини освітньої нерівності
Global Education Monitoring Report	Є комплексним аналітичним звітом, що публікується ЮНЕСКО, аналізує глобальні тенденції в освіті, політики та програми, зокрема ті, що спрямовані на подолання нерівності. Використовує різноманітні кількісні та якісні показники, а також порівняння між країнами, що дозволяє оцінити ефективність реалізації ЦСР 4

Джерело: узагальнено на основі [11—13].

причин освітньої нерівності та необхідності впровадження системного підходу до освітньої політики.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є комплексне дослідження методів оцінювання та підходів до подолання освітньої нерівності шляхом забезпечення можливостей для отримання інклюзивної, справедливої та якісної освіти. Для досягнення поставленої мети передбачається розв'язання таких наукових завдань:

- аналізування національних та міжнародних методик оцінювання освітньої нерівності;
- визначення ключових індикаторів та критеріїв для моніторингу освітньої рівності;
- здійснення аналізу інтеграційних підходів до формування освітньої політики в контексті глобальних викликів;
- розроблення інструментарію для зменшення освітньої нерівності в Україні з урахуванням міжнародного досвіду.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Найбільш поширеними індикаторами, які використовують в методиках оцінювання освітньої нерівності на національному та глобальному рівнях, є індекс освітньої нерівності (Education Inequality Index), індекс людського розвитку (Human Development Index) та Global Education Monitoring Report. Їх порівняльна характеристика подана в табл. 1.

За останні 10 років (2015—2024) до Топ-10 країн з найвищими значеннями освіти з мінімальною нерівністю стабільно входили Ісландія, Норвегія, Німеччина, Швеція, Данія, Фінляндія, Нідерланди, Швейцарія, Канада та Японія [18]. Ці країни демонстрували стабільно високі значення Education Index (0.90 і вище), а коригування на нерівність змінювало індекс не більше ніж на 2—4%. Основними факторами таких результатів є універсальний доступ до освіти, ефективна політика інклюзії, гендерна рівність у навчанні та високий рівень цифрової грамотності населення

За період 2014—2023 рр. в списку ТОП - 10 країн із найвищим значенням Індексу людського розвитку були Швейцарія, Ісландія Швеція, Нідерланди, Фінляндія, Бельгія та Ірландія [13]. Це зумовлено стабільним економічним розвитком, високим рівнем доходів на душу населення, якісною системою охорони здоров'я та доступною й ефективною освітою. У цих країнах забезпечено тривалий період життя, широкий доступ до вищої освіти, а також значні інвестиції в соціальну сферу та інновації. Також важливу роль відіграє низький рівень соціальної нерівності, ефективна політика добробуту, дотримання прав людини й гендерної рівності. Систематичні державні інвестиції у людський капітал забезпечили стійке зростання показників Індексу людського розвитку, включно з компонентами освіти та здоров'я, що формують ядро цього показника.

Global Education Monitoring (GEM) Report від UNESCO не надає щорічного рейтингу країн за єдиним індексом освітньої нерівності. Натомість, звіти аналізують прогрес у досягненні Цілі сталого розвитку 4 (ЦСР 4) — "Якісна освіта" — через низку показників, таких як охоплення освітою, гендерна рівність, інклюзія, фінансування та якості навчання.

За період 2014—2023 рр. країни з високим рівнем людського розвитку та стабільними освітніми системами, зокрема Швейцарія, Ісландія, Швеція, Нідерланди, Фінляндія, Бельгія та Ірландія, демонстрували значний прогрес у забезпеченні рівного доступу до освіти. Це зумовлено ефективною державною політикою, значними інвестиціями в освіту та соціальну сферу, а також впровадженням інклюзивних практик навчання. Однак у 2020—2022 рр. пандемія COVID-19 спричинила глобальне зростання освітньої нерівності. Згідно з GEM Report 2020, близько 40% країн з низьким і середнім рівнем доходу не надали підтримки учням з вразливих груп під час закриття шкіл, що поглибило існуючі розриви в доступі до освіти. Зокрема, в країнах Африки на південь від Сахари спостерігалось значне зниження рівня завершення середньої освіти серед дівчат з бідних сільських районів [14].

У 2024р. GEM Report зазначив, що лише 34 з 171 країни досягли обох міжнародних орієнтирів щодо фінансування освіти: витрати на освіту становили щонайменше 4% ВВП і 15% державного бюджету. Це свідчить про необхідність посилення інвестицій у сферу освіти для зменшення нерівності та досягнення ЦСР 4 [14]. Таким чином, хоча деякі країни демонструють успіхи в забезпеченні рівного доступу до якісної освіти, глобальні виклики, зокрема фінансові обмеження та наслідки пандемії, продовжують ускладнювати досягнення освітньої рівності в усьому світі.

Якщо звернути увагу на способи, які використовують для вимірювання нерівності в доступі до освіти такі глобальні освітні аналітичні інституції, як ЮНЕСКО, Світовий банк та Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), то [14—16]:

1. Методика ЮНЕСКО базується на порівняльній оцінці доступу до освіти через гендер, місце проживання, рівень доходу та інші соціальні ознаки. Інститут ста-

тики ЮНЕСКО пропонує інструменти для вимірювання індексів паритету, які дозволяють виявляти нерівність за групами населення, акцентуючи на забезпеченні рівних умов здобуття освіти на всіх рівнях.

2. Світовий банк розглядає освітню нерівність у контексті загального людського розвитку та економічного потенціалу країн. Його підхід орієнтований на зв'язок між освітніми результатами та інвестиціями в освіту, аналізуючи доступ, якість та ефективність освітніх систем з урахуванням регіональних та соціально-економічних відмінностей

3. ОЕСР використовує широкі порівняльні дослідження, такі як PISA, для вимірювання результативності освітніх систем та нерівності в досягненнях учнів. Особливість підходу ОЕСР полягає у фокусі на когнітивних результатах, розриві між учнями з різних соціальних верств та впливі освітньої політики на вирівнювання можливостей

Що стосується інструментів вітчизняної освітньої статистики, то вони орієнтовані на кількісні показники, що характеризують стан освітньої системи, зокрема охоплення навчанням, наповнюваність класів, кадрове забезпечення, матеріально-технічну базу, фінансування та інші параметри. Дані збираються централізовано через офіційні звітні форми та статистичні спостереження, що забезпечує порівнюваність у часі, проте обмежує можливість оперативного реагування на зміни якості. Натомість національні моніторинги якості освіти мають якісно інший характер. Вони спрямовані на оцінювання навчальних досягнень учнів, сформованість ключових компетентностей, соціально-емоційний розвиток та інші аспекти, які не можна охопити через традиційну статистику.

Такі моніторинги зазвичай проводяться вибірково, із застосуванням стандартизованих інструментів, тестових завдань та анкетування. Основна мета моніторингів — не контроль, а виявлення проблем і підтримка прийняття освітньо-політичних рішень. Отже, освітня статистика більше фіксує умови та ресурси освітнього процесу, тоді як моніторинги зосереджені на якості результатів навчання. Обидва інструменти доповнюють одне одного і необхідні для повної оцінки ефективності освітньої системи.

На момент сьогоднішнього ступінь охоплення освітою залишається базовим індикатором доступності освітніх послуг. У більшості країн світу рівень охоплення початковою освітою наближається до 100%, тоді як на рівні середньої та вищої освіти показники демонструють варіативність залежно від регіону, соціального стану та гендеру. Середня тривалість навчання зростає разом із розширенням доступу до освіти; у розвинених країнах вона сягає 16 років, тоді як у країнах з низьким рівнем доходу — суттєво нижча [18]. Рівень завершення освіти, зокрема середньої, демонструє прогрес, однак у деяких регіонах зберігається суттєвий відсоток учнів, які не завершують навчання вчасно. Наприклад, у Північній Африці гендерний розрив у завершенні старшої школи зменшився на 9 відсоткових пунктів, але все ще залишається помітним [12]. Гендерні розриви в освіті поступово скорочуються, проте жінки з вищою освітою все ще стикаються з нижчими рівнями працевлаштованості порівняно з чоловіками. Соціальні розриви вира-

жаються у меншому доступі до якісної освіти серед представників сільських територій та бідних домогосподарств, що підтверджують дані про різницю в доходах та завершенні освіти залежно від соціально-економічного статусу.

Варто також звернути увагу на важливість вимірювання якісних показників, серед яких вважаємо за необхідне виділити:

— суб'єктивне задоволення освітніми послугами — є показником, що відображає індивідуальне сприйняття якості освіти учнями, батьками та педагогами; формується на основі очікувань, досвіду взаємодії з освітнім середовищем, рівня підтримки та результатів навчання; має варіативний характер і залежить від соціального фону, типу закладу та освітніх потреб;

— культурну інклюзивність — передбачає здатність освітньої системи враховувати різноманіття мов, традицій і цінностей учнів, створюючи безпечне середовище, де кожна дитина почувається прийнятою, що особливо важливо в умовах зростання кількості дітей з етнічних меншин, переселенців та дітей з інвалідністю. Рівень культурної інклюзивності можна оцінювати за наявністю адаптованих програм, підтримкою мовної різноманітності та взаємоповаги;

— педагогічну чутливість — відображає здатність вчителя розпізнавати індивідуальні освітні потреби учнів і гнучко реагувати на них через методи навчання, комунікацію та формування довірливих відносин; є ключем до підтримки дітей з особливими освітніми потребами й забезпечення справедливого доступу до якісної освіти.

Визначення основних кількісних та якісних показників освітньої нерівності дає змогу не лише окреслити масштаби проблеми, але й закласти підґрунтя для формування системного підходу до її подолання. Саме на основі цих показників доцільно виокремити ключові критерії оцінювання ефективності дій, а також обґрунтувати найбільш результативні інструменти для забезпечення рівного доступу до якісної освіти.

Системною умовою зниження нерівності є справедливе фінансування освіти, яке передбачає розподіл ресурсів відповідно до реальних потреб учнів та навчальних закладів, що дозволяє компенсувати нерівності, зумовлені соціально-економічними чинниками. Це означає не рівний, а рівноправний доступ до фінансової підтримки, яка спрямовується перш за все до навчальних закладів із вразливим контингентом. Політика інклюзивної освіти базується на принципах рівного залучення всіх категорій населення, зокрема осіб з особливими освітніми потребами, дітей з малозабезпечених родин та інших уразливих груп. У поєднанні з цифровими технологіями це дає змогу не лише охопити ширшу аудиторію, але й адаптувати зміст навчання до індивідуальних потреб. Крім того, важливим інструментом є впровадження систем оцінювання якості освіти, що дозволяють виявити проблемні зони, визначити рівень досягнень та сформулювати цільові освітні стратегії. Такий підхід сприяє розробці адресних рішень, орієнтованих на конкретні групи учнів і контексти, у яких вони навчаються, що, у свою чергу, підвищує ефективність політик подолання освітньої нерівності.

Вивчення досвіду скандинавських країн, які протягом останнього десятиліття є в ТОП-10 рейтингів по оцінюванню якості освіти, дає можливість зробити висновок, що вони, демонструють високий рівень освітньої рівності завдяки цілісній державній політиці, де освіта сприймається як суспільне благо. Зокрема в Швеції, Норвегії та Фінляндії інтеграція соціальних та освітніх служб забезпечує підтримку для учнів з уразливих категорій через безкоштовне навчання, харчування, психологічну допомогу та залучення родин до освітнього процесу. Такий підхід мінімізує бар'єри, пов'язані з бідністю, етнічним походженням або особливими потребами.

Для порівняння, в Південній Африці після скасування апартеїду було започатковано політику реформ, спрямовану на усунення нерівного доступу до освіти. Зокрема, уряд створив програми фінансування шкіл у бідних районах та ініціативи залучення молоді з маргіналізованих спільнот [14]. В Індії активно застосовується система квот у державних навчальних закладах для представників каст, що історично зазнавали дискримінації, що дозволяє поступово знижувати освітню ізоляцію певних груп населення. У Бразилії програма Bolsa Família, що поєднує соціальні виплати з обов'язковою шкільною присутністю дітей, сприяла підвищенню охоплення освітою серед малозабезпечених сімей, зменшуючи рівень освітньої маргіналізації.

Як бачимо, оцінювання якості освіти є ключовим інструментом для виявлення нерівностей у доступі до знань, ресурсів і результатів навчання. Воно дозволяє об'єктивно зафіксувати відмінності між різними групами учнів — за місцем проживання, соціально-економічним статусом, мовою навчання чи особливими освітніми потребами. Такий аналіз є основою для формування адресних стратегій, спрямованих на подолання конкретних бар'єрів. Завдяки даним оцінювання можна адаптувати освітню політику до локальних умов, запроваджувати додаткову підтримку для вразливих груп, підвищувати ефективність ресурсного забезпечення та змінювати підходи до викладання. Наприклад, результати діагностичних оцінок дозволяють виявити регіони чи школи з критично низькими показниками і спрямовувати туди цільові програми підвищення якості навчання [14]. Крім того, оцінювання сприяє прозорості освітньої системи та дозволяє контролювати вплив освітніх реформ у динаміці. Без достовірних інструментів оцінювання неможливо забезпечити ефективну та справедливую освітню політику.

Результати дослідження досвіду різних країн у впровадженні політик щодо забезпечення рівного доступу до освіти подано в табл. 2.

За результатами дослідження спостерігаємо, що в скандинавських країнах освіта базується на тісній інтеграції соціальних та освітніх послуг, де держава гарантує безоплатний доступ до навчання з раннього віку. Завдяки цьому забезпечується високий рівень освітньої рівності, хоча зростаюча міграція створює нові виклики у збереженні інклюзивності системи. У Південній Африці уряд запровадив програми квотування, розши-

Таблиця 2. Досвід запровадження політик щодо забезпечення рівного доступу до освіти

Країни/Регіони	Основні політики та підходи	Результати та виклики
Скандинавські країни	Інтеграція соціальних та освітніх служб, безоплатна освіта, раннє втручання та підтримка сімей	Високий рівень освітньої рівності, але виникають нові виклики через міграцію та різноманіття населення
Південна Африка	Квотування, фінансування шкіл у слабозрозумітих районах, підтримка навчання мовами меншин	Частковий успіх у розширенні доступу, але глибокі соціальні нерівності залишаються
Індія	Закон про обов'язкову освіту, програми для кастових меншин, субсидії для дівчат	Збільшення кількості учнів у школах, але проблеми з якістю освіти та недофінансуванням
Бразилія	Програми умовної грошової допомоги, освітні квоти у ВНЗ, реформа муніципального фінансування	Покращення участі у середній та вищій освіті, однак залишаються міжрегіональні відмінності
Україна	Ініціативи щодо інклюзивної освіти, освітні субвенції, НУШ	Визнається потреба в розширенні адресної підтримки, слабка міжвідомча взаємодія та територіальні диспропорції

Джерело: узагальнено на основі [19—20].

рив фінансування шкіл у слабозрозумітих районах та підтримав вивчення мов меншин. Хоча це частково покращило доступ до освіти, глибокі соціальні нерівності залишаються значним бар'єром для рівного навчання.

В Індії діє закон про обов'язкову початкову освіту, впроваджено програми підтримки для соціально вразливих груп і субсидії для дівчат. Це призвело до зростання охоплення освітою, проте проблеми з якістю навчання та нестачею ресурсів залишаються актуальними. В Бразилії успішно функціонують програми умовної грошової допомоги, квоти у ВНЗ для маргіналізованих груп та реформа місцевого фінансування освіти. Завдяки цим заходам зросла участь молоді у середній та вищій освіті, однак міжрегіональні диспропорції зберігаються. Що стосується України, то в країні запроваджено політику інклюзивної освіти, освітні субвенції та реформу початкової школи у межах Нової української школи. Незважаючи на прогрес, зберігається потреба у кращій міжвідомчій взаємодії та зменшенні регіональних диспропорцій у доступі до якісної освіти.

Аналізування практичного досвіду впровадження ефективних механізмів подолання освітньої нерівності в різних країнах дозволяє краще зрозуміти не лише інструменти забезпечення рівного доступу до навчання, а й глибший системний зв'язок між освітою та глобальними пріоритетами сталого розвитку, зокрема Цілями сталого розвитку, серед яких провідне місце посідає ЦСР 4 — якісна освіта. Освітня рівність є невід'ємною складовою досягнення Цілей сталого розвитку, зокрема ЦСР 4 — "Забезпечення всеохопної, справедливої та якісної освіти та заохочення можливостей навчання впродовж усього життя для всіх". Цей взаємозв'язок полягає в тому, що без рівного доступу до якісної освіти неможливо зменшити соціальні диспропорції, розширити людський потенціал і сформувати інклюзивне суспільство. ЦСР 4 вимагає реалізації принципів доступності, інклюзивності та рівності. Доступність означає усунення фізичних, економічних, мовних та культурних

бар'єрів до освіти. Інклюзивність передбачає створення освітнього середовища, у якому враховано потреби всіх груп населення, зокрема осіб з інвалідністю, національних меншин та інших вразливих категорій. Рівність означає надання кожному учню рівних можливостей для навчання, незалежно від статі, соціального статусу чи місця проживання [21].

Таким чином, забезпечення освітньої рівності є фундаментальним кроком до досягнення ЦСР 4, а також опосередковано сприяє реалізації інших цілей сталого розвитку, зокрема подоланню бідності (ЦСР 1) та забезпеченню гендерної рівності (ЦСР 5). Подолання нерівності в освіті є важливою умовою досягнення низки інших цілей сталого розвитку. Забезпечення рівного доступу до якісної освіти створює передумови для професійного зростання, підвищення кваліфікації та економічної мобільності. Освічені люди частіше мають стабільну роботу, виходять на формальний ринок праці та можуть уникнути бідності. Окрім того, рівноправний доступ до освіти для жінок і дівчат зменшує гендерні бар'єри, надаючи їм більше можливостей для самореалізації, участі в ухваленні рішень і соціально-економічного розвитку. Таким чином, подолання освітньої нерівності позитивно впливає на інші сфери життя, посилюючи ефекти сталого розвитку в економічному, соціальному та гендерному вимірах.

В цілому освіта відіграє ключову роль як мультиплікатор змін у процесі досягнення сталого розвитку, оскільки вона впливає на всі сфери життя — економіку, довкілля, соціальну справедливість, охорону здоров'я та гендерну рівність. Забезпечення якісної, інклюзивної та справедливої освіти (ЦСР 4) формує критичне мислення, відповідальне ставлення до ресурсів і навички, необхідні для активної участі громадян у сталому розвитку суспільства. Також навчання сприяє зменшенню нерівності, покращенню добробуту, формуванню екологічної свідомості та активному громадянству. Через механізм освіти інші Цілі сталого розвитку можуть бути досягнуті швидше й ефективніше, адже освічене суспільство краще адаптується до змін, впроваджує інновації та забезпечує інклюзивний розвиток.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Освітня нерівність залишається складним соціальним явищем, що потребує системного й міждисциплінарного підходу. Рівний доступ до якісної освіти — це не лише етична вимога, а й ключова умова сталого розвитку. Дослідження показало, що оцінка нерівності має ґрунтуватися на кількісних та якісних індикаторах, таких як тривалість навчання, задоволення освітніми послугами, рівень інклюзивності та педагогічної чутливості. Найкращі результати демонструють скандинавські країни, де діє комплексна підтримка та інклюзивна політика. Проте глобальні виклики, зокрема наслідки пандемії та економічна нерівність, вимагають впровадження адресних стратегій і зміцнення інституцій. Досвід країн Глобального Півдня доводить, що навіть з обмеженими ресурсами можливо досягти значного прогресу. В Україні перспективним є розвиток моніторингових систем, цифровізація освіти та посилення інклю-

зивних практик. Майбутні дослідження повинні зосередитися на вдосконаленні інструментів оцінювання, міжвідомчій взаємодії та впровадженні цифрових рішень для персоналізованого навчання, що разом забезпечить стійкий розвиток освітньої системи.

Література:

1. Путицький А. Освіта і нерівність населення: взаємозв'язки й суперечності. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2023. № 4 (50). С. 155—171.
2. Оксамитна С.М. Експансія вищої освіти та нерівність освітніх можливостей. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2014 № 4 (25). С. 6—13 URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/165/158> (дата звернення: 25.04.2025).
3. Опалько В. В. Методика оцінювання економічної нерівності: світова практика. *Екогномічний простір*. № 129, С. 30—44. URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/165> (дата звернення: 25.04.2025).
4. Опалько В. В. Еволюція поглядів на трактування наукової категорії нерівність та детермінанти її розвитку. *Вісник Черкаського університету. Серія: економічні науки*. 2017. № 2. С. 38—49.
5. Прохорова А. А. Впровадження зовнішнього незалежного оцінювання в контексті освітньої нерівності в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2013. № 7. С. 270—284.
6. Радіонова І. Ф.; Ткаченко Н. О. Аналіз екстерналій освітньої сфери. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 10. С. 36—45.
7. Антонюк В.П. Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку: монографія. *Донецьк: НАН України; Інститут економіки промисловості*, 2007. 348 с.
8. Діденко Н. Ринок праці та стратегія зайнятості в ЄС: досвід регулювання та державного управління. *Публічне управління: теорія та практика*. 2010. № 2. С. 131—137.
9. Адамик В., Панчишин І., Панчишин В. Теоретико-прикладні аспекти дослідження освітньої нерівності, її місця в системі глобальних проблем світової економіки. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4044/3974> (дата звернення: 26.04.2025).
10. Лукіна Т. О. Доступність освіти як показник результативності державного управління освітою в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2013. № 3. С. 114—120.
11. *Inequality in education, 2024* URL: <https://ourworldindata.org/grapher/inequality-in-education> (дата звернення: 27.04.2025).
12. *Global Education Monitoring Report* URL: <https://www.unesco.org/gem-report/en>
13. *Human Development Index (HDI)* URL: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI> (дата звернення: 28.04.2025).
14. UNESCO. *Global Education Monitoring Report*. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000262806> (дата звернення: 28.04.2025).

15. Anika Maheshwari and Abhi Koria. 2025/ Educational inequality: A country-level comparison between OECD and non-OECD countries. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/14782103251328399> (дата звернення: 04.05.2025).

16. Maren Elfert & Christian Ydesen. 2023. UNESCO, the OECD and the World Bank: A Global Governance Perspective. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-40411-5_2 (дата звернення: 07.05.2025).

17. Education at a Glance 2024. URL: https://www.oecd.org/en/publications/education-at-a-glance-2024_c00cad36-en.html (дата звернення: 07.05.2025).

18. Statista. 2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/264680/education-index-for-selected-countries/> (дата звернення: 11.05.2025).

19. Theresa Neimann, Jonathan J. Felix, Elena Shliakhovchuk Lynne L Hindma. 2021. Policy and Practice Challenges for Equality in Education URL: https://www.researchgate.net/publication/355697468_Policy_and_Practice_Challenges_for_Equality_in_Education (дата звернення: 12.05.2025).

20. Education GPSTHE WORLD OF EDUCATION AT YOUR FINGERTIPS. URL: <https://gpseducation.oecd.org/revieweducationpolicies/#!node=41746&filter=all> (дата звернення: 12.05.2025).

21. 17 Цілей сталого розвитку. Global compact. Network Ukraine. URL: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/> (дата звернення: 13.05.2025).

References:

1. Putytskyi, A. (2023), "Education and inequality of the population: relationships and contradictions", Socio-Economic Relations in the Digital Society, vol. 4, vol. 50, pp. 155—171.

2. Oksamytna, S.M. (2014), "Expansion of higher education and inequality of educational opportunities", Aktualni problemy sotsiologhii, psykholohii, pedahohiky, vol. 4 (25), pp. 6—13, available at: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/165/158> (Accessed 26 May 2025).

3. Opalko, V.V. (2023), "Methodology for assessing economic inequality: world practice", Ekonomichnyi prostir, vol. 129, pp. 30—44, available at: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/165> (Accessed 26 May 2025).

4. Opalko, V.V. (2017), "Evolution of views on the interpretation of the scientific category inequality and the determinants of its development", Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky, vol. 2, pp. 38—49.

5. Prokhorova, A.A. (2013), "Implementation of external independent evaluation in the context of educational inequality in Ukraine", Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya: Sotsiologichna, vol. 7, pp. 270—284.

6. Radionova, I.F. and Tkachenko, N.O. (2013), "Analysis of externalities in the educational sphere", Aktualni problemy ekonomiky, vol. 10, pp. 36—45.

7. Antonyuk, V.P. (2007), Formuvannia ta vykorystannia liudskoho kapitalu v Ukraini: sotsialno-ekonomichna otsinka ta zabezpechennia rozvytku [Formation and use of human capital in Ukraine: socio-economic assessment

and ensuring development], NAN Ukrainy, Instytut ekonomiky promyslovosti, Donetsk, Ukraine.

8. Didenko, N. (2010), "Labor market and employment strategy in the EU: experience of regulation and public administration", Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka, vol. 2, pp. 131—137.

9. Adamyk, V., Panchyshyn, I. and Panchyshyn, V. (2024), "Theoretical and applied aspects of studying educational inequality and its place in the system of global problems of the world economy", Ekonomika ta suspilstvo, vol. 62. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-121>.

10. Lukina, T.O. (2013), "Access to education as an indicator of the effectiveness of public administration in education in Ukraine", Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy, vol. 3, pp. 114—120.

11. Our World in Data (2024), "Inequality in education", available at: <https://ourworldindata.org/grapher/inequality-in-education> (Accessed 26 May 2025).

12. UNESCO (2024), "Global Education Monitoring Report", available at: <https://www.unesco.org/gem-report/en> (Accessed 26 May 2025).

13. United Nations Development Programme (2024), "Human Development Index (HDI)", available at: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI> (Accessed 26 May 2025).

14. UNESCO (2024), "Global Education Monitoring Report", available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000262806> (Accessed 26 May 2025).

15. Maheshwari, A. and Koria, A. (2025), "Educational inequality: A country-level comparison between OECD and non-OECD countries", Politics, available at: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/14782103251328399> (Accessed 26 May 2025).

16. Elfert, M. and Ydesen, C. (2023), "UNESCO, the OECD and the World Bank: A Global Governance Perspective", in Education and International Organizations, available at: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-40411-5_2 (Accessed 26 May 2025).

17. OECD (2024), "Education at a Glance 2024", available at: https://www.oecd.org/en/publications/education-at-a-glance-2024_c00cad36-en.html (Accessed 26 May 2025).

18. Statista (2024), "Education Index for selected countries", available at: <https://www.statista.com/statistics/264680/education-index-for-selected-countries/> (Accessed 26 May 2025).

19. Neimann, T., Felix, J.J., Shliakhovchuk, E. and Hindma, L.L. (2021), "Policy and Practice Challenges for Equality in Education", available at: https://www.researchgate.net/publication/355697468_Policy_and_Practice_Challenges_for_Equality_in_Education (Accessed 26 May 2025).

20. OECD (2024), "Education GPS: The World of Education at Your Fingertips", available at: <https://gpseducation.oecd.org/revieweducationpolicies/#!node=41746&filter=all> (Accessed 26 May 2025).

21. Global Compact Network Ukraine (2024), "17 Sustainable Development Goals", available at: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/> (Accessed 26 May 2025).

Стаття надійшла до редакції 26.05.2025 р.